

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOSRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, LISTOPAD 1965. GODIŠTE XIII

PROBLEM NORME U KNJIŽEVNOM JEZIKU

(Referat na Petom kongresu jugoslavenskih slavista u Sarajevu)

Milka Ivić

U svim kulturnim sredinama gde postoji uhodana tradicija pismenosti postoji i problem jezičkog normiranja (ili planiranja, jezičke politike, preskriptivne gramatike – kako se to već može na razne načine terminološki identifikovati). Lingvistička teorija je već odavno posvetila dosta pažnje temi uspostavljanja jezičkih normi. Savršeno je jasno ukazano i dokazano (velike zasluge pripadaju ovde čehoslovačkoj lingvistici): da je procena toga šta je jezički pravilno a šta nepravilno najprisnije vezana za pitanje socijalnog prestiža sredine u kojoj je izraz podvrgnut analizi ponikao; da se standardni jezik odlikuje »elastičnom stabilnošću«,¹ tj. da njegova postojanost nije apsolutna, već prilagodljiva novim formama kulturnog života kojem služi; da se jezik kulture neminovno intelektualizuje,² tj. dobija odlike koje verno reprezentuju intelektualni svet obrazovanog čoveka, onoga, dakle, kome je taj jezik prvenstveno namenjen i čijoj je brizi i poveren: da se bogatstvo funkcija toga jezika u društvu meri brojem njegovih konkretnih

¹ Po terminu V. Mathesiusa: »pružná stabilita«; v. njegov poznati rad »O požadavku stability ve spisovném jazyce« koji je objavljen još 1932 (zbornik »Spisovná čeština a jazyková kultura«, izd. B. Havránek i M. Weingart, u Pragu, str. 14-31).

² O intelektualizaciji jezika govorio je, takođe još 1932. god., Bohuslav Havránek u svojoj studiji »Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura« (u zborniku »Spisovná čeština a jazyková kultura«, str. 32-84). Havránekove teorijske stavove razradili su dalje Paul Garvin i Madeleine Mathiot u radu »The Urbanization of the Garani Language – A Problem in Langugae and Culture« (u zborniku »Men and Cultures: Selected Paper of the Fifth International Congress of Anthropological Sciences«, ed. A. F. C. Wallace, Philadelphia, 1960, 738-790). Najnovija zapažanja o istom fenomenu dao je Indijac P. S. Raya u svojoj knjizi »Standardization: Studies in Prescriptive Linguistics« (The Hague, 1963; posebno videti na str. 45. objašnjenja koja se tiču pojma »linguistic rationality«).

varijanata izvajanih šarolikošću socijalne strukture date sredine i tematikom o kojoj se saopštava.³

Sav taj opsežni repertoar osnovnih znanja koja je lingvistička teorija davno prikupila nije kod nas, nažalost, svima dovoljno poznat, mada su činjeni naponi, i jednako se čine, da se i naši domaći lingvistički horizonti u ovome pravcu prošire (vredi se ovde u prvom redu podsetiti na pažnje dostojne radove Ljudevita Jonkea, posebno na njegovu nedavno objavljenu knjigu koja je u celini posvećena upravo problematici književnog jezika;⁴ dosta je interesovanja u poslednje vreme privukao i članak Radoslava Katičića (»Normiranje književnog jezika kao lingvistički zadatak«).⁵ Nedostatak potrebne obaveštenosti kod pojedinaca iz struke stavio je našu lingvističku javnost u situaciju, koja nam svakako ne diže renome u svetu, da moramo jedni drugima, po lingvističkim publikacijama, po simpozijumima i kongresima, dokazivati već davno dokazane, drugde savršeno poznate činjenice: da celo stoleće proteklo od rođenja jednog književnog jezika znači dovoljno dug period sazrevanja čiji su neminovni plodovi – čitav niz pojedinosti po kojima se sadašnji jezički trenutak razlikuje od početnog; da isključivo u početnom trenutku stvaranja pismenosti jedne sredine može jezik nepismenih da postane uzor, ali je potpuno deplasirano nepismene i danas smatrati kompetentnim u izgrađivanju jezičke kulture, u vremenu kada je ta kultura već davno osveštena pismenom tradicijom čiji je nosilac – obrazovani sloj naroda; da razgranat, bujan život književnog jezika, u svim njegovim raznovrsnim oblicima, na širokoj teritoriji i u sredini sa više od jedne narodnosti, neminovno nameće postojanje varijanata, i da razgovori o tim varijantama ne samo da nisu opasni, da ne potkopavaju jezičko jedinstvo, već su, naprotiv, neophodni – doprinose sagledavanju prave stvarnosti za koju se apriori zna da mora biti komplikovana.⁶

³ Fundamentalne pojmove o svemu ovome najpotpunije su razradili predstavnici čehoslovačke lingvistike. Pregled njihovih osnovnih teorijskih dostignuća daje, jasno i koncizno, Alois Jedlička u radu »Zur Prager Theorie der Schriftsprache« (Travaux linguistiques de Prague I, Prague, 1964, 47–58). Poglede Bohuslava Havránka, najzaslužnijeg za razvijanje naših znanja u ovoj oblasti, najkompletnije sadrži njegova knjiga: »Studie o spisovém jazyce«, Praha, 1963.

⁴ Ljudevit Jonke, »Književni jezik u teoriji i praksi«, Zagreb, 1964.

⁵ Jezik, XI, 1–9.

⁶ Ovi i slični redovi ideja pojavili su se u radovima M. Ivić: »Jedno poređenje Vukovog jezika sa našim današnjim književnim jezikom« (Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku I, 1957, 114–126) i »Današnji aspekti proučavanja srpskohrvatskog književnog jezika« (Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku IV/V, 1961/62, 110–116), D. Brozovića: »Na putovima našeg jezika i nauke o jeziku« (Kolo, 10, Matica hrvatska, prosinac 1963, 610–625) i »Vuk i naš standardni jezik« (Mogućnosti, god. XI, br. 9, Split, 1964, 910–917), A. Pece: »O zvaničnom nazivu našeg jezika« (Naš jezik, n. s., knj. XIII, sv. 3–5, Beograd, 1963, na str. 272); u referatima i diskusiji D. Brozovića, M. Ivić, P. Ivića i N. Tolstoja na simpozijumu posvećenom Vuku Karadžiću septembra 1964, u Beogradu; u člancima P. Ivića: »Prozodijski sistem savremenog srpskohrvatskog standardnog jezika« (Jubilarni zbornik J. Kuryłowicza, napomena br. 8), »Tendencije u konačnoj fazi Vukove jezičke reforme« (Zbornik SANU posvećen Vuku Karadžiću) i »Šta je doneo simpozijum posvećen Vuku

Ima pojedinaca koji ne razlikuju dovoljno, ili čak uopšte, dve, i teorijski i praktično različite lingvističke discipline: deskriptivnu (opisnu) gramatiku i preskriptivnu (normativnu) gramatiku. Prva se zasniva isključivo na detaljnom opisu aktuelnog jezičkog stanja u datoj sredini, ne propisujući nikakve norme, dok je jezička politika upravo privilegija ove druge, preskriptivne gramatike.⁷

Svi oni koji su dobro upoznati sa principima lingvističke teorije shvataju neminovnost redosleda u radnom postupku: poslu normiranja treba da prethodi posao deskripcije. Gde god je situacija komplikovana, kad god treba revidirati, preosnažiti stari zakon pravilnog, drukčije postupiti značilo bi izneveriti logiku naučnog metoda.

Mi se sada nalazimo upravo na onoj istorijskoj okuci stogodišnjice gde treba zastati, pa se pošteno prihvatiti modernizacije gramatičkog kanona. Ali te modernizacije ne može i ne sme biti dok se dug, pipav i odgovoran posao opisa savremenog jezičkog stanja ne privede kraju.

Naša jezička stvarnost je danas ovakva: postoje dve osnovne varijante onoga što se popularno naziva književnim jezikom (a što odavno već ima svoj precizni naučni termin: »standardni jezik« ili »jezik kulture«); jedna se govori pretežno u istočnoj polovini srpskohrvatske jezičke teritorije (gde je najveći kulturni centar Beograd) a druga pretežno u zapadnoj (sa Zagrebom kao glavnim centrom). One se između sebe ne razlikuju, razume se, isključivo po izgovoru refleksa starog jata. Ima tu još niz drugih razlika,⁸ prvenstveno u leksici (da bi se čovek potpuno u to uverio, dovoljno je samo da uzme u ruke isti broj lista »Borba« koji je istoga dana objavljen u Beogradu, u istočnoj varijanti, i u Zagrebu, u zapadnoj). Ali ima tu još više homogenosti u

Karadžiću – Dvostruko dobar znak« (Politika, 27. septembra 1964, str. 17); u diskusiji P. Ivčića na savetovanju o nastavi jezika i književnosti novembra 1964. u Beogradu.

⁷ Još je 1938. god., na IV internacionalnom kongresu lingvista, B. Havránek održao referat »Zum Problem der Norm in der heutigen Sprachwissenschaft und Sprachkultur« u kojem je dao osnovnu naučnu kvalifikaciju i klasifikaciju preskriptivne (normativne) gramatike (referat je štampan u zborniku »Actes du Quatrième Congrès International de Linguistes«, Copenhagen, 1938, 151–156; Vachek ga je nedavno objavio i među odabranim radovima Praške škole u »A Prague School Reader in Linguistics«, str. 413–420). Definisanjem preskriptivne lingvistike bavio se švedski naučnik Valter Tauli u svome referatu pročitano na IX međunarodnom kongresu lingvista, 1962. god., u Kamdridžu – SAD (referat je štampan pod naslovom »The theory of language planning« u zborniku radova sa ovog kongresa: Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists, Cambridge, Mass., August 27–31, 1962; The Hague, 1963, v. str. 608). Naučno osvetljavanje ove discipline i njenih neposrednih zadataka dato je vanredno savesno u radovima poznatog lingviste Einara Haugena: u »Planning for a Standard Language in Modern Norway« (Anthropological Linguistics, 1, 8–21), u »Language Planning in Modern Norway« (nova, prerađena verzija prethodnog rada; objavljeno u Scandinavian Studies, 33, 1961, 68–81) i posebno u referatu »Linguistics and Language Planning« koji je Haugen održao, maja 1964, na kongresu posvećenom sociolingvističkim problemima, u Los Angelesu – Kalifornija (referat će biti objavljen u zborniku radova sa ovog kongresa).

⁸ O tome koliko je važno pravilno shvatiti problem ovih dveju varijanata govori Ljudevit Jonke u svom radu »Specifičnosti u normiranju hrvatskesrpskog književnog jezika«, Jezik, XII, 1–6.

gramatičkoj strukturi obeju varijanata, koja je zajednička, vukovska. O tome koliko je današnja istočna varijanta različita od Vukovog jezika govorila sam već pre nekoliko godina.⁹ Taj je moj rad bio nedvosmisleno deskriptivno postavljen. Ostaje kao drugi neophodni zadatak da se što pre postavi i paralela između današnje zapadne varijante i Vukovog jezika, u tom istom, čisto deskriptivnom smislu. Dok ne dobijemo precizne podatke o broju i značaju inovacija podjednako u obe varijante, ne smemo pristupiti ni ozakonjavanju ni proklamativnom stavljanju van zakona.

Kad se vrše ovakva dalekosežna odmeravanja, potrebno je tačno znati šta se prema čemu meri. Početna tačka je savršeno jasna – Vukov pisani uzus. Što se tiče jezičke današnjice, ona mora biti predstavljena onim što je najmanje specifično, a najviše prosečno, standardno. Zato se ovde ne smemo osloniti isključivo na jezik književnika, jer on ne može (i ne sme) ilustrovati bezbojnost proseka. Književnici su jezički novatori po vokaciji. Za književnike, uostalom, nije nikakva tajna da i sama tematika o kojoj se saopštava po sebi nameće određeni jezički izbor. Štaviše, oni namerno, da bi nam što vernije dočarali životnu stvarnost u svojim delima, upliću u svoje dijaloge i gradski supstandard i dijalekat. Njima je savršeno poznata istina da poetsko tkivo stihova dopušta drukčiji postupak s jezikom nego prozni tekst (na šta, međutim, naši pojedini gramatičari zaboravljaju, pre svega onda kada potpuno ravnopravno, naporedo, navode kao ilustraciju svojih lingvističkih konstatacija i primer iz proze i primer iz stiha). Ako, recimo, Momčilo Nastasijević upotrebom arhaičnih jezičkih oblika domeće draž starinske patine svojoj poeziji, ako privlačnost stihova Vaska Pope duguje mnogo uspelom prisustvu izrazito folklornih jezičkih elemenata, zar ćemo samo zbog toga ukazivati na arhaične oblike i folklorne elemente kao na ono što najneposrednije predstavlja standardni jezik našega vremena?¹⁰

Prosečnost jezičke svakidašnjice biće najprikladnije ilustrovana, u stvari, onim što je najmasovnije usvojeno kao instrumenat komunikacije: jezik štampe, radija, televizije, filma. Treba odmah istaći (da bismo se za svaki slučaj obezbedili ovde od svakog mogućeg nesporazuma): to niukoliko ne znači da će se baš taj jezik preporučivati kao uzor, niti da sve njegove osobnosti treba bezuslovno prihvatiti kao normu buduće preskriptivne gramatike. On ovde ima da služi samo kao najpogodnija, osnovna baza za opis onog stanja koje najtipičnije reprezentuje sadašnji razvojni trenutak naše izražajne kulture.

⁹ V. »Jedno poređenje Vukovog jezika sa našim današnjim književnim jezikom«, ZbFL I, 1957, 114–126.

¹⁰ O tome kakve se sve jezičke pojedinosti, nedozvoljene inače u svakodnevnom pismenom i usmenom jezičkom saobraćaju obrazovanih ljudi, mogu naći u književnom jeziku govori ubedljivo K. Horálek u svom radu »K teorii nespisovných prostředků umělecké literatury« u jubilarnom zborniku B. Havráneka: Slavica pragensia IV, Praha, 1962, 643–647).

Taj najšire omasovljeni jezik kulturnog delovanja izrasta, buja, neguje se ne po zabačenim selima, među nepismenima, već po našim gradovima, pogotovu u onim velikim centrima gde su najgušće koncentrisani naši obrazovani ljudi. U tome upravo i jeste smisao urbanizacije književnog jezika: narodne tvorevine ostaju dragoceni biseri našega folklor, ali po strani od onoga što je sadašnji jezički standard, a čemu je jedini legitimni tvorac ne selo već grad. Svaki korak kojim se udaljujemo od folklorne epohe stvaranja književnog jezika jedna je pobeda više naše zemlje na njenom putu uključivanja u opšti kulturni uspon današnjeg doba. Trebalo bi da je svima prisutna u svesti ova dobro poznata istina: blago narodima koji gube dijalekte, jer je to znak da nestaju najbolnije razlike između sela i grada, da pismenost postaje zaista opštenarodna svojina.¹¹ I mi smo najzad dočekali dane napretka – naši se dijalekti sve pouzdanije gube. Opravdana je težnja širokih narodnih masa ka usvajanju lingvističkog sistema koji se pokazuje kao efikasnije, savršenije oruđe komunikacije od bilo kojeg narodnog govora. Treba jasno i glasno istaći pozitivnu istinu: jezički prestiž, a s njime i jezička kompetencija, pripadaju danas definitivno urbanizovanom predstavniku našeg društva.

Taj urbanizovani predstavnik ima raznolike vidove kulturnog života, pa prema tome i različite stilove izražavanja. Pri sastavljanju normativne gramatike treba svakako i ovo imati u vidu.

Već odavno je lingvistička teorija uočila potrebu za razvrstavanjem mnogobrojnih formi jezičke manifestacije uz primenu sledeća dva kriterija: A) kakav se socijalni odnos kroz njih ispoljava;¹² B) kakva im je konkretna funkcija.¹³

Po prvom kriteriju treba precizno razlikovati službeno saopštavanje od prisnog razgovora, vulgarno izražavanje od intimnog ćaskanja, i sl.¹⁴ Po drugom

¹¹ O tome kako je epoha industrijalizacije neminovno povezana ne samo sa promenom socijalne strukture date sredine već i sa drastičnom izmenom brojnih odnosa između pismenih i nepismenih i šta to znači u kulturnom pogledu – govorila je ubedljivo Anrée F. Sjöberg u svome referatu »Writing, Speech and Society: Some Changing Interrelationships» održanom na IX međunarodnom kongresu lingvisti 1962. god. (referat je štampan u ovde već pominjanom zborniku »Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists...«, str. 892-898).

¹² Problem nijansiranja izraza prema zahtevima konkretnog tipa socijalnog odnosa koji postoji između govornika i sagovornika dobio je svoje odgovarajuće naučno osvetljavanje i u radovima američkih lingvisti; v. npr. studiju Johna S. Kenyona: »Cultural Levels and Functional Varieties of English» (College English, October 1948, The University of Chicago Press, Chicago – Illinois, str. 31-36) i knjigu Martina Joosa: »The Five Clocks» (International Journal of American Linguistics, Part V, Vol. 28, No. 2, 1962, 1-62).

¹³ Funkcionalna uslovljenost razlika u tipu izražavanja dobila je nedavno interesantno tumačenje u radovima sovjetskih lingvisti: И. Р. Гальперин, »К проблеме дифференциации стилей речи» i В. Г. Костомаров, »О разграничении терминов 'устный' и 'разговорный', 'письменный' и 'книжный'» (oba objavljena u jubilarnom zborniku akademika V. V. Vinogradova »Проблемы современной филологии», Moskva, 1965; str. 68-73 i 172-176).

¹⁴ O tome koliko je to uopšte neminovna pojava u sredinama svih mogućih kultura saopštava C. F. Voegelin u svome referatu »Casual and Noncasual Utterances within Unified Structure» održanom (u Bloomingtonu – Indiana, SAD) 1953. na interdisciplinarnom save-

treba voditi striktno računa o svim onim razlikama u jezičkom postupku koje nameće tematika o kojoj se saopštava i namena saopštenja. Tu treba posebno govoriti o specifičnostima: jezika školskog predavanja, jezika štampe, kancelarijskog akta, esnafa, poezije itd. Upravo ovde, kad je reč o ovim »funkcionalnim stilovima«, normativna gramatika treba da bude vrlo eksplicitna. Trebalo bi da istupi s izričitom napomenom o tome da rečenice tipa *uz molbu priložiti i taksenu marku* ne ulaze inače u repertoar standardnih izražajnih sredstava našeg društva, ali ih je kancelarija usvojila kao svoje standardno komunikaciono sredstvo, pa se stoga ta stvarnost mora i konstatovati i na odgovarajući način uzeti u obzir.

Neprisutnost jasne svesti o funkcionalnim stilovima ispoljava se, pored ostalog, u neprijateljskom stavu pojedinca prema sve većem porastu broja reči stranog porekla u našem leksičkom fondu. Njihov priliv je, međutim, uslovljen naglim porastom kulturnih pojmova u našoj društvenoj svakodnevici. Nasumice proganjati ovakve reči znači, u stvari, doprinositi osiromašenju našeg izražajnog fonda. Svakako da je u mnogo prilika umesnije upotrebiti svoju domaću reč nego stranu. Ali u određenim oblicima kulturnog saopštavanja strana reč dobija svoje pravo mesto. Zar bi se jezik naučne informacije mogao zamisliti bez reči stranog porekla, zastupljenih u relativno visokoj frekvenciji? Potrebno je tačno sagledati postojeće jezičke stilove, detaljno obraditi specifičnost njihove strukture, pa onda tek pristupiti propisivanju uputstava o tome gde bi bilo priličnije izbeći stranu reč, a gde bi, naprotiv, njeno prisustvo bilo u principu umesno.

Adekvatna normativna gramatika mora povesti računa i o hijerarhizaciji onih jezičkih pojedinosti koje ozakonjuje striktnim pravilima. Kao što je već u našoj lingvističkoj javnosti primećeno, nedopustivo je i dalje tretirati u istoj ravni upotrebu perfekta, gramatičke kategorije prisutne u svim vidovima standardnog jezika, i imperfekta, koji je, zbog svoje izrazite stilističke obojenosti, marginalna kategorija, isključena iz većine onih komunikacionih područja koja su obuhvaćena jezičkim standardom.¹⁵

Kod nas se vrlo malo govori o inače davno poznatoj činjenici: da su govorni i pisani jezik obrazovanog čovjeka uvek dva donekle posebna lingvistička sistema. Pojedini naučnici čak naročito potertavaju tu neminovnu neidentičnost konstatacijom da svaki obrazovan čovek, automatski, onog časa kad savlada gramatička pravila pisanog jezika, raspolaže jednim komunikacionim sredstvom više. Ovaj teoretski potpuno prečišćen stav ima svoju direktnu

tovanju naučnika o problemima jezičkih stilova (referat je objavljen u zborniku »Style in Language«, ed. Thomas A. Sebeok, 1960, str. 57-68).

¹⁵ O ovome su govorili: D. Brozović u svome referatu na simpozijumu posvećenom problemima slovenske gramatike koji je održavan novembra 1964. u Pragu; J. Vuković u svome referatu i P. Ivić u svojoj diskusiji povodom tog referata na savetovanju o nastavi jezika i književnosti, novembra 1964. u Beogradu.

ilustraciju u današnjoj gramatičkoj praksi po svetu: posebno se rešavaju pitanja normiranja govornog, posebno pisanog jezika. Pri tom se vodi dosledno računa o poznatoj činjenici: da je govorna rečenica u principu manje rigorozno konstruisana od pisane; da je podložna inverzijama, naknadnom dodavanju, ponavljanjima; da dopušta slobodniji red reči; da se odlikuje čestim elipsama. Kod nas se, međutim, niti razvija ovakvo teorijsko razlikovanje, niti se primenjuje odgovarajuća praksa. Simptomatično je da se, u predlozima oko pristupanja normativnom poslu, pojavljuje uglavnom samo ideja o tome da se ispita jezik pisaca, dakle pisanog teksta, iako je svima dobro poznato da u najteže i najpreče zadatke spada rešavanje naše kompleksne i komplikovane ortoepske problematike.

Već je skretana pažnja na to da je za obe varijante književnog jezika od bitne važnosti što hitnije srediti sledeća pitanja:

- a) kako danas stoji u standardnom izgovoru akcenatski sistem paradigmi koji je prošlog stoleća normirao Daničić;
- b) kakav je današnji uzus prenošenja akcenta na proklitiku;
- c) koje se posleakcenatske dužine Vukovog jezika zaista i danas redovno održavaju.¹⁶

Zapadna varijanta ima i svoj, specifičan problem – dvosložni i jednosložni izgovor refleksa starog jata (*uvijek* ili *uvjek*).¹⁷

Svoje uporno odbijanje da se celokupna ova ortoepska problematika svestrano pretrese u lingvističkoj javnosti naši stručnjaci opravdavaju iznošenjem uverenja koja bi se mogla rezimirati na sledeći način: izgovornih varijanata ima toliko da bi svako popuštanje tendenciji da se odstupi od Vuka izazvalo kaos; pri tom se ne može nijedna konkretna gradska izgovorna praksa preporučiti kao uzor, jer nijedan grad ne govori uzorno (Zagrepčani su upola kajkavci, oni uče književni jezik u školi, ali ga nikad ne douče kako treba; u Beogradu se naselio svet s raznih strana, starih Beograđana više i nema, i sl.).¹⁸ Ovakvo je uverenje, međutim, neosnovano pa stoga i neodrživo. Pre svega, ispravna lingvistička politika ne dovodi do haosa nego do reda. Njena osnovna orijentacija mora da se oslanja na glavne tekovine savremene lingvističke teorije. U takve se tekovine obavezno uključuje i prihvatanje određenog metodološkog postupka: prvo se izradi detaljan opis postojećeg izgovornog stanja na celokupnom području književnog jezika, a zatim

¹⁶ O ovome je govorio Pavle Ivić u nekoliko prilika: u svojim ovde već navodnim člancima »Prozodijski sistem savremenog srpskohrvatskog standardnog jezika« i »Šta je doneo simpozijum posvećen Vuku Karadžiću – Dvostruko dobar znak« i u referatu i diskusiji na pomenutom savetovanju novembra 1964. u Beogradu.

¹⁷ O tome je bilo dosta govora na Vukovom simpozijumu (diskusija Sv. Markovića, D. Brozovića, A. Pece); problem je postavio Sv. Marković već u svom članku »Razlike u refleksu 'jata' između govorene i pisane riječi u književnom ijekavskom izgovoru« (Jezik, XI, 97–103).

¹⁸ V. npr. Mate Hraste, »Simpozij o Vuku Stef. Karadžiću«, Jezik, XII, 31.

se pristupa normiranju. Pri tom se ne sme dovoditi u pitanje odlučujuća uloga kulturnog centra u izboru izgovornog uzora. Bez obzira na to kako je Zagrepčanin došao do svoje varijante književnog jezika i kakvi su sve momenti usloveli njenu specifičnu stilizaciju, ta varijanta postoji, ona je sredstvo kojim se širi savremena kultura u široke mase hrvatskog naroda. Mi nemamo prava ni da previđamo njeno postojanje ni da negiramo njen socijalni prestiž. Upravo zbog tog prestiža njene se karakteristike moraju uzeti u obzir prilikom utvrđivanja jezičkog uzora. Što se Beograda tiče, sasvim je netačno tvrditi da starih Beograđana gotovo i nema (ima nas, i te kako, i to čak i takvih čiji su preci starosedeoci još pre Karađorđevog ustanka). Tačno je da su se u međuvremenu, naročito nakon poslednjih ratova, naselili u taj grad ljudi iz najrazličitijih krajeva naše zemlje. Ali Beograd ipak ima svoju specifičnu jezičku fizionomiju čije će prosečne konture da nam nedvosmisleno ocrta jezik štampe, radija ili televizije. Zar bi Francuzima ili Rusima padalo na pamet da osporavaju svome Parizu, odnosno svojoj Moskvi, svaku kompetenciju u pitanju izgovorne norme u ime toga što su i ti gradovi, kao i sve prestonice na svetu, puni pridošlica? Sve se te pridošlice podvrgavaju jezičkoj asimilaciji, najčešće lično, ali u svakom slučaju neminovno u drugoj generaciji.

Karakteristično je da se u svima pomenutim ortoepskim pojedinostima (s izuzetkom one koja je isključivo prisutna u jekavskom izgovoru) Beograd i Zagreb uglavnom potpuno slažu. Napuštanje Vukove norme ovde, dakle, ne bi značilo odstupanje od principa što potpunije unifikacije književnog jezika, ako bi se istom prilikom prihvatilo, tj. u gramatikama ozakonilo, stanje prisutno u oba ova naša istaknuta centra. Ceo ovaj poduhvat značio bi samo likvidaciju jednog anahronizma u korist jezičke stvarnosti, a sve uz čuvanje jedinstva do kojeg nam je svima toliko stalo.

PROBLEM NORME U HRVATSKOSRPSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU

Ljudevit Jonke

I. – Nastupajući sa svojim koreferatom uz referat uvažene kolegice prof. dr Milke Ivić o »Problemu norme u književnom jeziku«, želim odmah u uvodu istaći da pozdravljam ne samo naučnu argumentaciju postavljenih teza nego i jasno izražen smisao za realno ocenjivanje izložene problematike. U mnogim dosadašnjim pokušajima rešavanja toga pitanja prevladavali su kod nas, na žalost, tradicionalističko shvaćanje staro preko 100 godina, apoteoza romantike koja je poprimila oblik mita, ali – što je često bilo i gore – i težnja za nasilnim uniformiranjem nacionalističkog obojenja koje se